

ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСОВОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Поліщук Р. М.,

аспірант кафедри фінансового права

юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0001-9968-5713

Проблема відсутності інтересу населення до участі у формуванні пенсійних накопичень є однією із ключових проблем недержавних пенсійних фондів. Облік і реєстрація різноманітних прав, ліцензування й акредитація установ, установлення норм, квот та інших обмежень, здійснення контролю та нагляду, а також застосування матеріальних санкцій і заходів адміністративного примусу є державним регулюванням недержавного пенсійного забезпечення. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Антимонопольний комітет України здійснюють державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Наявний розподіл повноважень щодо нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів між регуляторами недостатньо ефективний. Утручання держави в царину діяльності недержавних пенсійних фондів повинно бути своєчасним, доречним і обмеженим. Потреба у вкладенні значних коштів у заснування адміністратора та компанії з управління активами значно зменшує привабливість недержавного пенсійного забезпечення для потенційних інвесторів, надмірна зарегульованість розглядуваного інституту знижує рівень довіри звичайних громадян, роботодавців та інвесторів. Відсутність у системі управління недержавними пенсійними фондами компонентів, відповідальних за управління ризиками та внутрішній аудит, призначенням яких є захист від ризиків та здійснення внутрішнього контролю відповідно, є значним недоліком сьогодення. Шляхами вирішення означених вище проблем є, зокрема: об'єднання органів державного регулювання фінансового ринку в Україні та створення мегарегулятора щодо діяльності недержавних пенсійних фондів; скасування нормативно-правових актів, які на практиці засвідчили свою неефективність, у частині регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, з одночасним ухваленням нових актів законодавства, які б «здешевлювали» механізм створення та функціонування інституту недержавних пенсійних фондів; імплементація Директиви 2016/2341 Європейського Союзу від 14 грудня 2016 р. в законодавство України в частині функцій управління ризиками та внутрішнього аудиту недержавних пенсійних фондів; запровадження правових норм, що встановлюють заборону Національному банку України втручатися в діяльність недержавних пенсійних фондів у частині повернення їхніх активів неплатоспроможними банками та здійснення інвестиційної діяльності, з підстав, прямо не передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», встановлення правових підстав для персональної відповідальності посадових осіб за такі дії.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсійне забезпечення, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, інвестиції, компанія з управління активами, державний нагляд та контроль.

Постановка проблеми. Сума коштів, акумульованих недержавними пенсійними фондами (далі – НПФ), станом на початок 2019 р. становила 2 745,2 млн грн (або трохи більше \$ 100 млн), що в розрахунку на одного учасника системи в середньому становить 3 210 грн (еквівалент \$ 115). До участі в недержавному пенсійному забезпеченні залучені лише 855 тисяч учасників, або приблизно 5% працездатного населення. За період із грудня 2013 р. по грудень 2018 р. номінальна чиста середньорічна дохідність по системі становила 9,6%, натомість реальна, з поправкою на інфляцію, мала від'ємне значення, а саме мінус 8,1%. Такі показники діяльності фактично ставлять під сумнів спроможність недержавних пенсійних фондів генерувати позитивний довгостроковий інвестиційний дохід та, урешті-решт, саму доцільність їхнього існування, принаймні за збереження моделі організації діяльності, системи управління й умов функціонування, які є нині [14].

Такі результати зумовлені насамперед неефективністю наявної законодавчої бази, яка регулює діяльність недержавних пенсійних фондів, яка, з одного боку, занадто зарегульована, з іншого – узагалі неунормована.

Недержавні пенсійні фонди розвиваються занадто повільно, що пов'язано з нестабільною економічною, політичною та правовою ситуацією, що склалася всередині України. Варто зазначити, що звичайні громадяни, як і роботодавці, досить скептично ставляться до ідеї вкладання коштів у такі установи, хоча відповідно до законодавчих новел встановлені, зокрема, ліцензійні умови діяльності недержавних пенсійних фондів, існує пряма заборона ліквідації відповідних підприємств згідно з положеннями Кодексу з процедур банкрутства, існує чимало органів нагляду за діяльністю даних фондів тощо.

Усе це свідчить про те, що чинні нормативно-правові акти не забезпечують населення від неефективного використання пенсійних активів фондів, не забезпечують дієвого механізму контролю за інвестиційною діяльністю компаній з управління активами, немає комплексності, узгодженості й ефективності функціонування органів контролю та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Складнощі додає і відсутність установи, за прикладом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка б гарантувала вклади звичайних громадян у недержавні пенсійні фонди, забезпечувала вихід неплатоспроможних учасників з ринку та ліквідації відповідних фондів в Україні.

У процесі огляду наукових робіт щодо проблематики фінансового правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів встановлено, що дослідження стосуються суто загальних аспектів діяльності НПФ в Україні, без детального вивчення нагальних проблем законодавчої бази функціонування НПФ та шляхів вирішення означених питань.

Так, питаннями діяльності НПФ цікавилися багато вчених-правників, зокрема: Н.Ю. Баланюк, С.В. Вишневецька, С. Едвардс, М.І. Іншин, Т.А. Калита, Н.П. Коробенко, В.Л. Костюк, Т.В. Кравчук, Є.О. Малишко, К.В. Павлюк, Я.В. Сімутіна, А.В. Скоробагатько, М.П. Стадник, І.О. Федоров, М.П. Шаваріна, В.О. Швець, М.Я. Ястурбський та інші.

Наявність цілої низки проблем нормативно-правового забезпечення діяльності НПФ свідчить про актуальність теми дослідження, адже на зміну вже вирішеним старим проблемам приходять нові, пов'язані з постійним ухваленням нових законів та підзаконних нормативно-правових актів. Як зазначили автори багатьох досліджень, проблематика питання недержавного пенсійного забезпечення у правовому полі нерозривно пов'язана із соціальними, демографічними й економічними аспектами сучасної України, а тому актуальність теми дослідження визначається необхідністю створення надійної й адекватної ринковим умовам законодавчої бази регулювання діяльності НПФ.

Мета статті полягає в дослідженні проблематики фінансового правового регулювання діяльності НПФ, визначенні ключових проблем, пошуків шляхів вирішення означених питань та вдосконалення наявної системи регулювання ринку з боку органів державної влади України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058–IV (далі – Закон № 1058), система пенсійного забезпечення в Україні складається із трьох рівнів. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – солідарна система), що базується на засадах солідарності та субсидування, здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг коштом Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень із метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [1].

Як зазначив Ю.В. Сокоринський, загальні проблеми пенсійного забезпечення в Україні такі: 1. Проблема дефіциту Пенсійного фонду; України; 2. Проблема існування розривів пенсій і заробітної плати; 3. Проблема відсутності інтересу населення до участі у формуванні пенсійних накопичень; 4. Проблема економічної та воєнної ситуації в Україні; 5. Проблема ухиляння платників від сплати страхових внесків шляхом отримання тіньової заробітної плати; 6. Проблема погіршення співвідношення між громадянами працездатного і непрацездатного віку [8].

Державне регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, у найбільш загальному розумінні, через комплекс заходів адміністративного та нормативно-правового впливу держави спрямоване на різні галузі економіки та суспільства для досягнення суспільно значущих цілей, передбачаючи

гарантування безпеки, справедливості, захисту прав і свобод громадян. До того ж державне регулювання недержавного пенсійного забезпечення впорядковує діяльність усіх його учасників шляхом установлення державних вимог і правил діяльності для підтримки рівноваги взаємних інтересів. На нашу думку, із практичної позиції таке регулювання представлено певною сукупністю як адміністративних, так і нормативних інструментів державної політики, до яких, зокрема, належать облік і реєстрація різноманітних прав, ліцензування й акредитація установ, установлення норм, квот та інших обмежень, здійснення контролю та нагляду, а також застосування матеріальних санкцій і заходів адміністративного примусу [13].

Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення складається із Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законів України «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інших нормативно-правових актів, ухвалених відповідно до цього Закону.

Держава гарантує дотримання законодавства з метою захисту майнових прав і законних інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення шляхом здійснення нагляду та контролю відповідними державними органами. Державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів, адміністраторів пенсійних фондів, осіб, що здійснюють управління активами пенсійних фондів, зберігачів, страхових організацій та банківських установ здійснює Національна комісія із цінних паперів та фондового ринку в межах повноважень і в порядку, визначених цим Законом, Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та іншими актами законодавства України. Національний банк України зобов'язаний письмово повідомляти Національну комісію із цінних паперів та фондового ринку про санкції до страхових організацій або до банківських установ, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, та підстави для їх застосування протягом 10-ти робочих днів із моменту накладення таких санкцій. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку зобов'язана письмово повідомляти Національний банк України про санкції до страхових організацій або до банківських установ, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, та підстави для їх застосування протягом 10 робочих днів із моменту накладення таких санкцій. Контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції в системі накопичувального пенсійного забезпечення здійснює Антимонопольний комітет України в межах повноважень, передбачених законом. Антимонопольний комітет України письмово повідомляє Національну комісію із цінних паперів та фондового ринку про ухвалені ним рішення щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції учасниками недержавного пенсійного забезпечення. Органи, що здійснюють нагляд та контроль за діяльністю в системі накопичувального пенсійного забезпечення, повідомляють Антимонопольний комітет України про ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції учасниками недержавного пенсійного забезпечення (ст. 67 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2]).

Уважасмо, що наявний розподіл повноважень щодо нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів між регуляторами недостатньо ефективний, адже Національний банк України (далі – НБУ) відповідає за регулювання діяльності НПФ, водночас не має прямих повноважень впливати на компанії з управління активами, які реально розпоряджаються пенсійними коштами. Зокрема, у НБУ немає повноважень щодо контролю за отриманням інвестиційної декларації НПФ, отриманням оперативної інформації про вартість пенсійних активів. До того ж НБУ не має права перевіряти компанії з управління активами та своєчасно вживати заходів щодо зупинення сумнівних операцій із пенсійними активами, які можуть призвести до втрати пенсійних коштів тощо. Зважаючи на закордонний досвід [10], вирішити таку проблему можна шляхом створення єдиного мегарегулятора, однак це потребує додаткових витрат на розроблення відповідної нормативно-правової бази та проведення реорганізації діяльності органів державного нагляду. Водночас є ризик послаблення державного контролю за діяльністю фінансових установ упродовж перехідного періоду. Тому об'єднання органів державного регулювання фінансового ринку в Україні варто розглядати як завдання на довгострокову перспективу. На наше переконання, утручання держави в царину діяльності НПФ повинно бути своєчасним, доречним та обмеженим. Практичний досвід засвідчує, що надмірна зарегульованість розглядуваного інституту призводить лише до негативних наслідків, а саме: зниження рівня довіри громадян до НПФ; короткострокового планування діяльності фондів; зменшення рівня доходності фондів тощо. А, як відомо, основними цілями регулювання діяльності НПФ є захист інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення, зниження системних ризиків, забезпечення ефективної та прозорої роботи діяльності фондів [13].

Незважаючи на запровадження недержавного пенсійного забезпечення в Україні, воно нині не набуло поширення серед населення. Наприклад, станом на 31 березня 2011 р. Державний реєстр фінансових установ містив інформацію про 100 недержавних пенсійних фондів, а також 41 адміністратора недержавних пенсійних фондів. На той час адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 70 627 пенсійних контрактів із 57 143 вкладниками. Щодо кількості недержавних пенсійних фондів, звернемо увагу на те, що станом на 31 березня 2011 р. кількість відкритих недержавних пенсійних фондів становила 82, корпоративних фондів – 9, професійних – 9 [12]. Водночас, як свідчить більш сучасна статистика, станом на 30 червня 2018 р. Державний реєстр фінансових установ містив інформацію про 62 недержавні пенсійні фонди та 22 адміністратори недержавних пенсійних фондів (станом на 30 червня 2017 р. у Державному реєстрі налічувалось 64 недержавних пенсійних фондів та 22 адміністратори) [15]. Тобто навіть за вказаний період кількість недержавних пенсійних фондів не просто не збільшилась, а суттєво зменшилась [8].

Згідно з положеннями п. 2 Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), затверджених рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 липня 2013 р. № 1281, компанія з управління активами, яка надає послуги пенсійному фонду – суб'єкту другого рівня, – компанія з управління активами, яка одержала ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами) та уклала договір про управління активами з радою відповідного недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення [7] (далі – Положення № 1281).

Аналогічне встановлено і п. 7–2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913, ліцензія на надання послуг у системі накопичувального пенсійного забезпечення видається, зокрема, адміністраторам недержавних пенсійних фондів – у частині адміністрування недержавних пенсійних фондів [4] (далі – Положення № 913).

Адміністратор, компанія з управління активами та банк-зберігач можуть надавати послуги недержавним пенсійним фондам лише в разі отримання відповідної ліцензії. Ліцензійні вимоги до діяльності суб'єктів управління НПФ є інструментом державного контролю їхньої професійної готовності до роботи з пенсійними накопиченнями громадян. Так, вимоги до розмірів статутного капіталу компанії з управління активами й адміністратора НПФ, а також до рівнів, на яких необхідно підтримувати власний капітал та формувати резерви, встановлені для того, щоб забезпечити таких суб'єктів фінансовими ресурсами, достатніми для професійної роботи, та гарантування відповідальності за виконання зобов'язань перед НПФ [11].

Потреба у вкладенні значних коштів у заснування адміністратора та компанії з управління активами значно зменшує привабливість недержавного пенсійного забезпечення для потенційних інвесторів. У свою чергу, надмірна зарегульованість розглядуваного інституту знижує рівень довіри звичайних громадян, роботодавців та інвесторів.

Про надмірну зарегульованість також свідчить ухвалення низки нормативно-правових актів, зокрема Кваліфікаційних вимог до членів рад недержавних пенсійних фондів та фахівців з питань адміністрування недержавних пенсійних фондів, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 листопада 2003 р. № 137 [6] (далі – Кваліфікаційні вимоги № 137), Вимог до технічного забезпечення та інформаційних систем для ведення персоналізованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 червня 2004 р. № 1101 [5] (далі – Вимоги № 1101).

Крім того, варто зосередити увагу на такому.

Національний банк України, який зловживає формальною та неформальною «незалежністю», як регулятор банківського сектора фінансового ринку зосередився на «стабілізації» банківської системи шляхом порушення прав споживачів її послуг (зокрема, небанківських фінансових установ). Це стосувалося не тільки спонукання банківських установ до порушення прав вкладників щодо доступу до їхніх коштів на депозитних рахунках, а й у подальшому в порушенні прямих норм законодавства щодо захисту пенсійних накопичень, розміщених у банківських установах в разі їх ліквідації [3] як із боку НБУ, так і, згодом, з боку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО), якому були передані ці функції. Такі дії НБУ та ФГВФО спричинили погіршення ліквідності, а згодом і втрату частини активів НПФ, нераціональний розпродаж інших активів НПФ за умови падіння їхньої ринкової вартості та фіксацію збитків НПФ від знецінення цих активів. Зрозуміло, що це призвело до загального падіння вартості активів НПФ, зменшення розміру пенсійних накопичень на індивідуальних

пенсійних рахунках учасників НПФ та незворотних втрат тих учасників НПФ, які в цей період досягали пенсійного віку та розмір пенсійних вимог яких фіксувався. Ще один прояв регуляторного саботажу з боку НБУ стосовно діяльності НПФ тривав із липня 2004 р. по лютий 2019 р. і також став підґрунтям для погіршення результативності діяльності цих фінансових установ. Ідеться про недотримання НБУ вимог законодавства про недержавне пенсійне забезпечення в частині спрощення інвестування пенсійних активів НПФ у цінні папери іноземних емітентів і придбання із цією метою вільноконвертованої валюти. Фактично, НБУ завадив НПФ здійснювати валютну диверсифікацію активів та позбавив їх потужного інструментарію хеджування, залишивши для НПФ загальний механізм отримання індивідуальної валютної ліцензії для інвестування за кордон, що технічно унеможливило здійснення таких інвестицій на іноземних організованих ринках, як це передбачено вітчизняним законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [9].

Невтішні показники системи недержавного пенсійного забезпечення викликані сукупністю причин, серед яких несприятлива макроекономічна ситуація, відсутність розвинутих ринків капіталу й надійних фінансових інструментів, низький рівень доходів населення і нерозуміння необхідності заощаджувати на пенсію, брак інформації про існування недержавних пенсійних схем. Проте серед усіх причин окремо виділяється проблема «самих НПФ», які є «дуже дорогими для учасників». Очевидно, що для зниження агентських ризиків необхідно запроваджувати комплекс додаткових заходів, зокрема пов'язаних із належним розкриттям інформації про діяльність НПФ, посиленням пруденційних регулятивних правил та нагляду за їх дотриманням тощо. Крім того, значним недоліком системи управління НПФ у контексті захисту пенсійних накопичень є відсутність у ній компонентів, відповідальних за управління ризиками та внутрішній аудит, призначенням яких є захист від ризиків та здійснення внутрішнього контролю відповідно. Оновленою Директивою 2016/2341 ЄС від 14 грудня 2016 р. про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд за ними, яку Україна зобов'язалася імплементувати, функції управління ризиками та внутрішнього аудиту визначені як ключові й обов'язкові для виконання. Однак чинна модель організації діяльності, за застосування якої виконання всіх регулярних процесів передається НПФ на аутсорсинг, може значною мірою нівелювати очікуваний ефект від виконання ключових функцій після імплементации відповідних вимог Директиви. Очевидно, що для створення системи управління НПФ, яка була б здатна запобігати агентським ризикам, необхідна зміна моделі організації діяльності з накопичувального пенсійного забезпечення. За позитивним досвідом та кращою практикою далеко ходити не треба. Практично в усіх країнах Центральної та Східної Європи застосовується модель організації діяльності, за якої управління пенсійними фондами, що є організаційною формою об'єднання пенсійних накопичень учасників, здійснюють афілійовані до них керівні компанії. За такої моделі керівна компанія та пенсійний фонд мають зазвичай спільні органи управління із чітко визначеними обсягами фідучіарних обов'язків і відповідальності та розглядаються як єдина установа пенсійного забезпечення. Незалежно від того, має чи немає пенсійний фонд статус окремої юридичної особи, така модель організації діяльності передбачає, що керівна компанія діє від імені пенсійного фонду, приймає на себе (або їй передається) управління пенсійним фондом цілком та залишається цілковито відповідальною за дотримання обов'язків перед учасниками пенсійного фонду, навіть у тому разі, коли певні базові процеси передаються на аутсорсинг. Застосування такої моделі в Україні дасть можливість, по-перше, сформуванню системи органів корпоративного управління із чітко визначеними фідучіарними обов'язками і відповідальністю перед учасниками НПФ, по-друге, впровадити орієнтовану на захист інтересів учасників сучасну систему управління НПФ із відповідним інструментарієм внутрішнього контролю, функціями ризик-менеджменту і внутрішнього аудиту, можливостями гнучкого застосування інсорсингу чи аутсорсингу відповідно до потреб управління [14].

Висновки. Однією з нагальних проблем пенсійного забезпечення в Україні є проблема відсутності інтересу населення до участі у формуванні пенсійних накопичень. Накопичувальна система пенсійного страхування базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення, здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Державне регулювання недержавного пенсійного забезпечення впорядковує діяльність усіх його учасників шляхом установлення державних вимог і правил діяльності для підтримки рівноваги взаємних інтересів.

Державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів здійснюють, зокрема, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Антимонопольний комітет України.

Серед найбільших проблем фінансового правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів такі: 1) недостатньо ефективний механізм нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів, розподілений між регуляторами; 2) надмірна зарегульованість інституту НПФ у частині

законодавчих вимог, які є неефективними, зокрема щодо адміністраторів НПФ та компаній з управління активами; 3) потреба у вкладенні значних коштів у заснування адміністратора чи компанії з управління активами; 4) НПФ потребують значних коштів від звичайного громадянина (учасника фонду) для фінансування самого механізму діяльності (поточної діяльності) цього інституту; 5) непоодинокі колізії норм чинного законодавства через неузгодженості правової системи в частині компетенцій органів контролю та нагляду; 6) відсутність законодавчо встановлених норм щодо відповідальності за управління ризиками та внутрішній аудит НПФ.

Шляхи вирішення означених вище проблем такі:

1. Об'єднання органів державного регулювання фінансового ринку в Україні та створення мега-регулятора щодо діяльності НПФ.

2. Скасування нормативно-правових актів, які на практиці засвідчили свою неефективність, у частині регулювання діяльності НПФ, з одночасним ухваленням нових актів законодавства, які б «здешевлювали» механізм створення та функціонування інституту НПФ.

3. Імплементация Директиви 2016/2341 ЄС від 14 грудня 2016 р. в законодавство України в частині функцій управління ризиками та внутрішнього аудиту НПФ.

4. Запровадження правових норм, що встановлюють заборону, зокрема, Національному банку України втручатися в діяльність НПФ у частині повернення їхніх активів неплатоспроможними банками та здійснення інвестиційної діяльності, з підстав, прямо не передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», встановлення правових підстав для персональної відповідальності посадових осіб за такі дії.

Polischuk R. Problems of financial and legal regulation of private pension funds' activity

The problem of lack of interest of the population to participate in the formation of pension savings is one of the key problems of private pension funds. Accounting and registration of various rights, licensing and accreditation of institutions, establishment of norms, quotas and other restrictions, control and supervision, as well as the application of material sanctions and measures of administrative coercion are state regulation of private pension provision. The National Securities and Stock Market Commission, the National Bank of Ukraine, and the Antimonopoly Committee of Ukraine exercise state supervision and control over the activities of non-state pension funds. The current distribution of powers to oversee the activities of private pension funds between regulators is not effective enough. State intervention in the field of private pension funds should be timely, appropriate and limited. The need to invest heavily in setting up an administrator and an asset management company significantly reduces the attractiveness of private pension provision for potential investors, and the over-regulation of the institution under review reduces the level of confidence of ordinary citizens, employers and investors. The lack of components in the management system of non-state pension funds responsible for risk management and internal audit, the purpose of which is to protect against risks and exercise internal control, respectively, is a significant shortcoming of today. Ways to solve the above problems are, in particular: the unification of state regulators of the financial market in Ukraine and the creation of a mega-regulator for the activities of NPFs; abolition of normative legal acts, which in practice have proved their ineffectiveness, in terms of regulating the activities of NPFs, with the simultaneous adoption of new legislation that would "reduce the cost" of the mechanism of creation and operation of the institution of NPFs; implementation of EU Directive 2016/2341 of 14 December 2016 into the legislation of Ukraine regarding the functions of risk management and internal audit of NPFs; introduction of legal norms prohibiting, in particular, the National Bank of Ukraine from interfering in the activities of NPFs in terms of return of their assets by insolvent banks and investment activities, on grounds not expressly provided by the Law of Ukraine "On Non-State Pension Provision" and establishing legal grounds for personal liability persons for such actions.

Key words: private pension funds, pension provision, National Commission on Securities and Stock Market, investments, asset management company, state supervision and control.

Література:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#n87>.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#n68>.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо убезпечення пенсійних активів : Закон України від 24 травня 2012 р. № 4841–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4841-17>.
4. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913.
5. Вимоги до технічного забезпечення та інформаційних систем для ведення персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду, затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 червня 2004 р. № 1101.
6. Кваліфікаційні вимоги до членів рад недержавних пенсійних фондів та фахівців з питань адміністрування недержавних пенсійних фондів, затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 листопада 2003 р. № 137.
7. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 липня 2013 р. № 1281.
8. Сокоринський Ю.В. Проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 31–34.
9. Леонов Д.А. Вплив державного регулювання на розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 165–178.
10. Хольцман Р., Хинц Р. Обеспеченная старость в XXI в. Пенсионные системы и реформы в международной перспективе. Вашингтон, 2005. 200 с.
11. Цікановська Н.А. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 2. С. 188–197.
12. Шах І.З., Яструбовський М.Я. Недержавні фонди соціального страхування: проблеми та перспективи їх розвитку в Україні. *Вісник Національного Університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 720 : Менеджмент та підприємство в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 262–267.
13. Шимко Я.Р. Роль державного регулювання розвитку недержавних пенсійних фондів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 12 (40). С. 151–156.
14. Зубик С.П. Що не так з недержавними пенсійними фондами? Реанімаційний пакет реформ. URL: <https://rpr.org.ua/news/shcho-ne-tak-z-nederzhavnymy-pensiynymy-fondamy>.
15. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30 червня 2018р. *Нацкомфінпослуг*. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/OsnPokazn/NPF_II_kv_2018.pdf.